

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ ♦ ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

АРХЕОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ

47 ♦ 2025

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ
ARCHEOGRAPHICAL PAPERS

47

Уређивачки одбор

ДР НИНА ГЛИБЕТИЋ
доцент, Универзитет Јејл, Њу Хејвен

ДР МИРОСЛАВ А. ЛАЗИЋ
научни сарадник, Институт за српски језик САНУ, Београд

ЖАНА ЛЕОНИДОВНА ЛЕВШИНА
руководилац сектора словенско-руске археографије, Руска национална библиотека,
Санкт Петербург

ДР АЛЕКСАНДЕР НАУМОВ
професор емеритус, Универзитет Ка Фоскари, Венеција
Супрасаљска академија, Супрасаљ

ДР ВИКТОР САВИЋ
редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду
научни саветник, Институт за српски језик САНУ, Београд

ДР ТАТЈАНА СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ
редовни професор, Филозофски факултет Универзитета у Београду

ДР БРАНИСЛАВ ТОДИЋ
редовни професор у пензији, Филозофски факултет Универзитета у Београду

ДР ВЛАДАН ТРИЈИЋ
научни сарадник, Народна библиотека Србије, Београд

АНАТОЛИЈ АРКАДЈЕВИЧ ТУРИЛОВ
научни саветник, Институт за славистику РАН, Москва
иностранни члан САНУ, Београд

ДР МИЛАНКА УБИПАРИП
научни сарадник, Народна библиотека Србије, Београд

ДР ИРЕНА ШПАДИЈЕР
редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Уредници

ДР ВЛАДАН ТРИЈИЋ
ДР МИРОСЛАВ А. ЛАЗИЋ

Секретар

ДР ЉИЉАНА И. ПУЗОВИЋ
научни сарадник, Народна библиотека Србије, Београд

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ

47

Београд 2025

Editorial Board

NINA GLIBETIĆ, PhD

Assistant Professor, Yale Divinity School, Yale University, New Haven

MIROSLAV A. LAZIĆ, PhD

Research Associate, Institute for the Serbian Language of SASA, Belgrade

ZHANNA LEONIDOVNA LEVSHINA

Head of the Sector of Slavic-Russian Archaeography and Source Studies
of the Manuscripts Department, National Library of Russia, Saint Petersburg

ALEXANDER NAUMOW, DR SC.

Prof. em., Ca' Foscari University of Venice, Venice

The Supraśl Academy, Supraśl

VIKTOR SAVIĆ, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philology, University of Belgrade

Principal Research Fellow, Institute for the Serbian Language of SASA, Belgrade

IRENA ŠPADIJER, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philology, University of Belgrade

TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

BRANISLAV TODIĆ, DR SC.

Retired Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

VLADAN TRIJIĆ, PhD

Research Associate, National Library of Serbia, Belgrade

ANATOLY ARKADYEVICH TURILOV

Principal Research Fellow, Institute of Slavic Studies RAS, Moscow

Foreign Member of SASA, Belgrade

MILANKA UBIPARIP, PhD

Research Associate, National Library of Serbia, Belgrade

Editors

VLADAN TRIJIĆ, PhD

MIROSLAV A. LAZIĆ, PhD

Secretary

LJILJANA I. PUZOVIĆ, PhD

Research Associate, National Library of Serbia, Belgrade

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA
INSTITUTE FOR THE SERBIAN LANGUAGE OF SASA

ARCHEOGRAPHICAL PAPERS

47

Belgrade 2025

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ излазе од 1979. године као научни годишњак Археографскога одељења Народне библиотеке Србије. Оснивање часописа било је замишљено у време Владимира Алексејевича Мошина и Димитрија Богдановића. Часопис је покренут када је начелник Одељења постао академик Александар Младеновић, први уредник Археографских прилога (бр. 1–29/30, 1979–2008). Потоњи уредници били су проф. др Томислав Јовановић (бр. 31/32–33, 2009–2011) и проф. др Татјана Суботин-Голубовић (бр. 34–46, 2012–2024). Почев од броја 47, часопис заједнички издају Народна библиотека Србије и Институт за српски језик САНУ.

У Археографским прилозима се објављују резултати археографских и са њима повезаних истраживања споменика српске, односно словенске средњовековне и послесредњовековне писмености, по чему је часопис јединствен у Србији и ширем окружењу. Прихватају се искључиво научни прилози који се објављују први пут, писани уз поштовање научних и етичких начела и правила, на основу двоструке рецензије.

Штампање овога броја Археографских прилога остварено је уз финансијску помоћ Министарства културе Републике Србије

САДРЖАЈ / CONTENTS

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ / ARTICLES AND STUDIES

ДРАГАНА АБИМОВИЋ / DRAGANA AĆIMOVIĆ

- Илустрација Христовог стишавања буре на Генисаретском језеру
у Мирослављевом јеванђељу..... 13–36
The Illustration of Christ Calming the Storm on the Sea of Gennesaret
in the Miroslav Gospel

МИЛЕНА МАРТИНОВИЋ / MILENA MARTINOVIĆ

- Копорињски (Српски) љетопис: археографски опис с издањем текста 37–58
The Koropinja (Serbian) Chronicle: An Archaeographical Description and a Text Edition

МИЛАНКА УБИПARIП / MILANKA UBIPARIП

ЉИЉАНА И. ПУЗОВИЋ / LJILJANA I. PUZOVIĆ

- Рукописни зборник из Збирке Народне библиотеке Србије (Рс 733)
у светлу најновијих археографских истраживања..... 59–119
The Miscellany from the Manuscript Collection of the National Library
of Serbia (Rs 733) in the light of the latest archaeological analysis

МИРОСЛАВ А. ЛАЗИЋ / MIROSLAV A. LAZIĆ

- Издања Зборника за путнике Божидача Вуковића:
структура, функција и културни контекст 121–149
The Editions of Božidar Vuković's Miscellany for Travellers:
Structure, Function, and Cultural Context

ЂЕРЋ МОР / ĐERĐ MOR

МИРОСЛАВ МАРЧИЋ / MIROSLAV MARČIĆ

- Папир, водени знаци и датовање другог млетачког издања
Октоиха петогласника..... 151–172
Paper, Watermarks, and the Dating of the Second Venetian Edition
of the Octoechos of the fifth tone

ЖАРКО ВОЈНОВИЋ / ŽARKO VOJNOVIĆ

- Рукописни молитвени свитак Историјског музеја Србије..... 173–201
The Manuscript Prayer Scroll of the Historical Museum of Serbia

ПРИЛОЗИ И ИЗВОРИ / CONTRIBUTIONS AND SOURCES

ВЛАДАН ТРИЈИЋ / VLADAN TRIJIĆ

Историјат и записи у сачуваним примерцима Рујанског четворојеванђеља 205–219
History and Inscriptions in the Preserved Copies of the Rujno Tetraevangelion

ПРИКАЗИ И КРИТИКЕ / REVIEWS AND CRITIQUES

НЕБОЈША ЂОРЂЕВИЋ / НЕВОЈША ĐORĐEVIĆ

Западна грана српске књижне културе..... 223–232
The Western Branch of Serbian Literary Culture

ДУШИЦА ГРВИЋ / DUŠICA GRVIĆ

Два издања српских рукописних књига у Мађарској 233–240
Two Editions of Serbian Manuscripts in Hungary

СЕБАЊА И ПОРТРЕТИ / REMEMBRANCES AND PORTRAITS

ВИКТОР САВИЋ / VIKTOR SAVIĆ

Проф. др Хајнц Миклас (Heinz Miklas, Univ. Prof. Dr. Dr. h. c.) 243–256
Prof. Dr Heinz Miklas (Univ. Prof. Dr. Dr. h. c.)

ЈАСМИНА М. НЕДЕЉКОВИЋ / JASMINA M. NEDELJKOVIĆ

Проф. др Гордана Јовановић..... 257–259
Prof. Dr Gordana Jovanović

ЛН Н СѢІѠ СЛОКЕ
УЛУ ПРАВДАНШ
А НѢ Н ѠМА ГА
НЕ Ѡ НШДА
КК РОДЫМНОТ
Н СЪДОКАОН
ОБРО НЕДУЖНЫЕ
СТКО ЖЕУЫКШЮ

UDC 75.057:091.31

096.1=163.41"11"

<https://doi.org/10.46793/AP47.013A>

Оригиналан научни рад

Примљено 17. новембра 2025. г.

Прихваћено 28. децембра 2025. г.

ДРАГАНА АБИМОВИЋ

dragana.acimovic@yahoo.com

<https://orcid.org/0009-0008-3014-1580>

ИЛУСТРАЦИЈА ХРИСТОВОГ СТИШАВАЊА БУРЕ НА ГЕНИСАРЕТСКОМ ЈЕЗЕРУ У МИРОСЛАВЉЕВОМ ЈЕВАНЂЕЉУ*

Ко је овај што и вјетровима и води зайовијега, и слушају ња? (Лк 8.25)

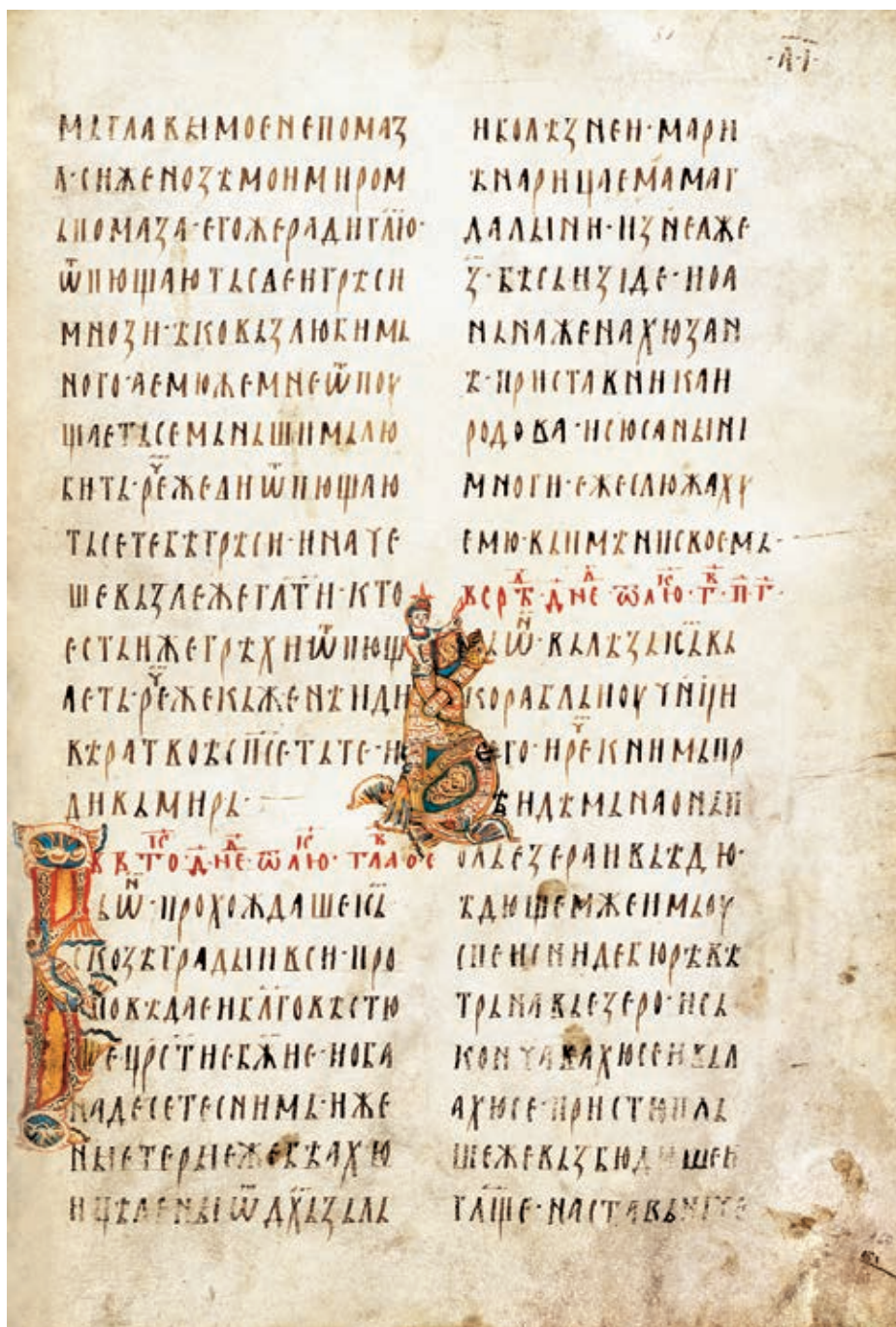
АПСТРАКТ: На л. 81а Мирослављевог јеванђеља, при средини другог ступца, иницијалом В отпочиње зачело за четврту среду по Новом лету, у којем се описује Христово чудо стишавања буре на Генисаретском језеру (Лк 8.22–25). Почетно слово перикопе обликује антропоморфна прилика рибљег репа, са необичним оглављем и шкољком у десној руци. Хибридно створење левицом извлачи дугачак језик из раскрыћених чељусти змије. У ранијим истраживањима тај украс је тумачен у контексту симболичног значења змије у хришћанској уметности – као алузија на првородни грех. Међутим, иконографски детаљи представе и егзегеза Лукине перикопе којом иницијал отпочиње указују на то да се у описаној иконографској целини могу препознати персонификације Мора и Ветра, редовно придруживане композицији Утишавања буре.

Кључне речи: Мирослављево јеванђеље, књижна илуминација, Стишавање буре на Генисаретском језеру, иконографија, персонификације Мора и Ветра, Србија, друга половина XII века

ABSTRACT: On fol. 81r of the Miroslav Gospel, near the middle of the second column, the lection for the fourth Wednesday after the New Year begins with the initial V, introducing a passage that describes Christ's miracle of calming the storm on the Sea of Gennesaret (Luke 8:22–25). The initial letter of the pericope is formed by an anthropomorphic figure with a fish tail, an unusual headdress, and a shell in its right hand. With its left hand, this hybrid creature pulls a long tongue from the gaping jaws of a serpent. This ornament was originally interpreted in the context of the symbolic meaning of the serpent in Christian art – as an allusion to original sin. However, the iconographic details of the image, together with the exegesis of the Lukan pericope, indicate that, within this iconographic ensemble, one may recognise personifications of the Sea and the Wind, figures regularly associated with the composition of the *Calming of the Storm*.

KEYWORDS: Miroslav Gospel, manuscript illumination, *Calming of the Storm on the Sea of Gennesaret*, iconography, personifications of the Sea and the Wind, Serbia, second half of the 12th century

* Основу овог рада чини реферат изложен на Седмој националној конференцији византолога, одржаној 22–25. јуна 2021. године у Београду.

Сл. 1. Мировславево јеванђеље, Народни музеј, Београд, инв. бр. 1536, л. 81а (фото: Одељење за археологију НБС)

Године 1884. Фјодор Иванович Буслајев, угледни московски филолог, фолклориста и познавалац средњовековних рукописних књига, написао је да је украс Мирослављевог јеванђеља (Народни музеј, Београд, инв бр. 1536) *немојућ* за словенске рукописе (Буслаев 1884: 94). Захваљујући напредовању историје уметности и већој доступности споменичке грађе из које се црпу аналогije, век и по касније се чини да су ликовни мотиви који красе српски ћирилички кодекс из седме деценије XII века (датовање према Савић 2019: 174–178, 242) не само *мојући* већ и да су њихови идејни творци ишли у корак са уметничким нахођењима великих културних средишта источног и западног дела хришћанског света. Њихова упућеност у сложена начела хришћанског поимања слике огледа се и у наизглед необичном иконографском решењу иницијала са л. 81а (сл. 1).

На л. 81а, при средини десног ступца, иницијалом В отпочиње перикопа за четврту среду по Новој црквеној години [Родић, Јовановић 1986: 151 (160б)] (сл. 2).¹ У стиховима јеванђелисте Луке (8.22–25) описано је Христово чудо стишавања буре.² Након разних других чудотворења, Христос је позвао ученике да уђу у лађу и пређу на другу страну Генисаретског језера.³ Одмах по укрцавању обузео га је сан, а на води се подигла бура. Заплашени апостоли пробудили су га уз узвике: „Учитељу! учитељу! изгибосмо“ (Лк 8.24). Запретивши ветру и валовима Спаситељ је стишао невреме, прекоривши ученике због маловерности. Зачело се завршава њиховим дошаптавањем: „Ко је овај што и вјетровима и води заповиједа, и слушају га?“ (Лк 8.25).

Почетно слово перикопе обликују две преплетене фигуре, од којих се за једну са сигурношћу може рећи да представља змију,⁴ док је друга формирана спајањем бисте

Сл. 2. Иницијал на л. 81а Мирослављевог јеванђеља, Народни музеј Србије, Београд, инв. бр. 1536 (Одељење за археографију НБС)

1 О времену читања зачала в. Родић, Јовановић 1986: 297. Према типичу Велике цариградске цркве то зачело је било намењено за 26. октобар (уп. Матеос 1962: 81).

2 За текст оригинала в. Родић, Јовановић 1986: 151–152 (160б–161а).

3 Јеванђелисти Матеј (8.24) и Марко (4.39), који су такође забележили то Христово чудо, Генисаретско језеро поистоветили су са морем.

4 Уп. л. 5а, 23б, 39б, 52б, 93а, 98а, 125б Мирослављевог јеванђеља.

човеколиког бића и дугачког репа прекривеног крљуштима. Главу антропоморфне прилике краси необична, црвена капа, на врху украшена спиралним шиљком, од којег са обе стране полазе два крака. Спољашњи обриси оглавља оивичени су зеленом траком која се спушта дуж лица хибридног створења и прелази у широки оковратник, делимично му покривајући обнажено попрсје. Створење левом руком извлачи дугачак, палацави језик из раскрыћених чељусти змије, чиме обликује горњу округлину словне фигуре. Од његове десне шаке уочавају се три прста, којима оно у висини појаса обухвата предмет неправилног облика.⁵ Доњу округлину слова творе изувијани репови тих двају бића; будући да они при средини иницијала обликују сложени преплет, а да су њихове површине обрађене на истоветан начин – подражавајући крљушт, није могуће прецизно одредити обрисне границе ниједне од приказаних фигура.

До сада није било озбиљнијих покушаја да се испитају иконографско порекло и могуће значење мотива са л. 81а Мирослављевог јеванђеља.⁶ Њиме се једини укратко позабавио Лазар Мирковић у монографској студији посвећеној овоме кодексу хумског кнеза (1950: 36). Према опису угледног иконографа и литургичара, склоп иницијала чине две уплетене змије, од којих једна наместо горње половине тела има попрсје жене, чију главу краси круница (Исто). Не упуштајући се у разматрање везе представе и текста, Мирковић је нагласио да је мотив змије са људским ликом био заступљен још од првих векова хришћанске уметности, те да се њиме упућивало на првородни грех, а да је током XII stoleћа његово приказивање нарочито заживело (Исто).

Судећи на основу великог броја иницијала који у својој структури садрже фигуралну представу, смело би се помислити да су идејни творци украса Мирослављевог јеванђеља оправдавали избор мотива фабулом припадајућег зачала или његовом духовном поуком.⁷ Под разумљивом претпоставком да су се приликом опредељивања за мотиве који су циљали на духовну поуку текста морали водити званичним

5 Доњи делови обеју фигура прекривени су крљуштима, дочараним наизменичним, валовитим окерним, црвеним и црним линијама. Једино су мрке контуре око леве шаке антропоморфног створења подвучене плавичастом сенком, док је површина унутар тог простора остала у боји пергаментна, делимично заклањајући линије којима је изведен појас у виду два окерно-бела обруча.

6 У краткој брошури посвећеној Мирослављевом јеванђељу, Божидар Николајевић је описао мотив са 81. листа као *дечака са њајацком, шиљастом кайом*, сматрајући да се порекло свих украса тог рукописа може тражити у фолклорној уметности (1906: 9).

7 Примера ради, свети Јован Претеча (л. 36б) приказан је уз текст у којем је он главни учесник догађаја (уп. Мирковић 1950: 31–32; Максимовић 1970: 3–11). Листове 43б и 81б красе представе цара Ирода, који се спомиње као учесник описаних догађаја (уп. Мирковић 1950: 32, 36; Максимовић 1983: 20). На л. 53б Христово крштење илустровано је уз текст у којем се описује тај догађај (Мирковић 1950: 33). Чудо Исцељења слепорођеног на л. 65б приказано је готово дословно (Жовачевић 1949–1950: 95–96). Сатник из Капернаума (л. 83б) и јеврејски цариник Закхеј (104а) такође су илустровани уз приче чији су они главни учесници (уп.

егзегетским тумачењима јеванђеља, вредело би узети у обзир чињеницу да се међу разноврсним коментарима црквених ауторитета на стихове о стишавању буре не може пронаћи ниједан који би то Спаситељево чудо довео у непосредну везу са темом прародитељског греха. Примера ради, још су приликом одржавања Трећег васељенског сабора у Ефесу (471) коментари егзегета на причу о чудесном умиривању непогоде послужили као један од доказа двострукости природе Оваплоћеног Слова (MANSI 1692–1769 V: cols. 104C, 173B–C, 429A).⁸ Наиме, чињеница да су јеванђелисти који су забележили споменуто чудо нагласили да је Христос по уласку у барку утонуо у сан (уп. Мт 8.23–27; Мк 4.35–41; Лк 8.22–25), ранохришћанским тумачима попут светих Епифанија Кипарског (IV век), Јована Златоустог (IV век) или Ђирила Александријског (V век) била је јасан показатељ његове људске природе и, последично, његових људских потреба.⁹ Неколико векова касније, иконофилски настројени настављачи таквога учења, предвођени светим Јованом Дамаскином (VIII век), Теодором Студитом (IX век) и патријархом цариградским Фотијем (IX век), исти су аргумент употребили залажући се за поштовање икона.¹⁰ Штавише, новозаветна епизода о обуздавању водене стихије истодобно им је послужила као доказ Христовог божанског порекла. Према њиховим речима, чудесна Спаситељева моћ да управља природним феноменима – ветром и валовима, била је непосредна потврда његовога происхођења од Бога Оца (PGXCLVI: col. 805A; PGCIV: cols. 1325B, 1417C). Поред тога, у духу новозаветних поређења временских непогода и бродолома са страдањем душа маловерника, богохулника и јеретика (Еф 4.14; Јак 1.6),¹¹ стихови о бури на језеру протумачени су и као поука о избављењу покајањем, прихватањем Христовог учења и ступањем у Цркву – *Лађу сјасења*.¹² У наредним столећима приписивана су им додатна значења, те је свети Теофилакт Охридски (XI век), коментаришући Матејеву забелешку истог чуда (8.23–27), рекао да је Христос изложио апостоле невремену са циљем да их подучи снази вере. Страхљивост пред искушењем, нагласио је охридски архиепископ, сама по себи је представљала опасност, те је стога Христос „прво стишао немир у срцима апостола, а потом буру на језеру“ (PGCXXIII: 223AB). Јевтимије Зигабен (XII век) придодao је и то да је Христос, суочавајући апостоле са бродоломом, оснажио њихову веру и припремио их да буду предводници цркве као установе (PGCXXIX: 295C).

Мирковић 1950: 37; Максимовић 1983: 20). На л. 120а насликан је старозаветни праведник Ноје, на којег се односе почетни стихови зачала (Авџимовић 2019: 75–88).

8 Опширније о тој теми, уз обимну библиографску грађу, в. у EVANGELATOU 2002: 124–134.

9 Црквени оци су истицали да се већ то што се, упркос својој божанској природи, Христос превозио лађом преко водене препреке, може узети као доказ његове људске природе (уп. PG XLII: col. 668A; PG L: col. 818; PG LXXVII: cols. 236AB, 1156A).

10 О тумачењу тог чуда током иконоборачке кризе уп. MANSI 1692–1769 XI: cols. 377AB, 405AB, 484E; PGXC: col. 1427A; PGXCV: col. 734D; PGXCIX: 334A; PGXCIX: cols. 446B, 453B; PGLI: cols. 37–38.

11 Детаљније о томе у: EVANGELATOU 2002: 127, п. 421.

12 PGC: cols. 210BC, 218B; PGXCIX: cols. 170B, 310C; PGXCIX: col. 453C; PGL: cols. 817–818.

Сматрајући да је земљотрес који је погодио престоницу Византије 740. године био последица сагрешења иконоборачког цара Лава III Исавријанца (717–741), састављачи цариградских типика су од IX века Лукине стихове о чуду на језеру прикључили литургији за 26. октобар, када се подсећало на ту природну непогоду (Матеоs 1962: 80–81; Сotsonis 1989: 11–13; Roosien 2018: 36, 47, 228–229, т. 2.1).¹³ У стиху „алилуја“ који се појао пред читање зачала [Пс 59 (60).1–3] Господњи гнев метафорично је упоређен са земљотресом (Матеоs 1962: 80–81). Истога дана на богослужењу се читало и пригодно поглавље из Посланице Јеврејима (12.6–10) (Матеоs 1962: 80–81), кроз које се, поред евоцирања Христовог божанског порекла, подсећало на то да Господ грешнике прекоревала зарад њиховог добра, што је такође у складу са патристичким тумачењима јеванђељског текста. У Мирослављевом и потоњим српским изборним јеванђељима из XIII века, зачело о Утишавању буре добило је место двадесет прве среде по Педесетници, односно четврте по Новом лету.¹⁴ Судаћи према месецослову Мирослављевог јеванђелистара, 26. октобра није се прослављала успомена на цариградски земљотрес, али се, по узору на престонички типик, уз стихове другог јеванђелисте, празновао свети Димитрије, традиционални заштитник од те природне катастрофе.¹⁵

Као што се види из приложених тумачења, мотив антропоморфизоване еденске змије би тек на посредан начин алудирао на посрнуло човечанства пред искушењима, која су црквени ауторитети у случају Стишавања буре чешће објашњавали маловерношћу и богохуљењем него прародитељским сагрешењем. Да је Мирковићево тумачење иницијала подложно критици, говори и чињеница да ни уз перикопе чији су садржај и литургијски контекст јасно истицали тему искушења или антитезу између посрнулости прародитељског пара и спирања њиховог греха путем Христове крсне жртве није приказан мотив кушача у обличју змије са људским ликом. У хришћанској уметности он најчешће јесте био придруживан сцени Искушавања Адама и Еве, али се ретко јављао изван оквира циклуса Постања, где је, као што је Мирковић тачно навео, илустровао појам зла у свеобухватном смислу.¹⁶ Не треба изоставити ни то да је Мирослављево јеванђеље израђено током друге половине XII, а да је змија у хришћанској уметности добила људски лик тек крајем XIII века.¹⁷ Будући да

13 О подсећању на земљотресе у источнохришћанском богослужењу уп. Сроке 1981: 122–147; Roosien 2018.

14 Мирослављев (седма деценија XII века) и Вуканов јеванђелистар (размеђа XII и XIII века), као и изборна јеванђеља Црколез бр. 1 (средина XIII века) и Хиландар бр. 8 (трећа четвртина XIII века), предвиђају исти текст јеванђелисте Луке за четврту среду по Новом лету (уп. Родић, Јовановић 1986: 297, 314, 324, 340).

15 Уместо јеванђељског текста за 26. октобар у Мирослављевом јеванђељу стоји упућивање на зачело које се чита треће суботе по Пасхи (Јн 15.17–27, 16.1–2; в. Родић, Јовановић 1986: 293, 303). Исто упућивање налази се и у јеванђелистару Црколез бр. 1 (уп. Исто 1986: 329).

16 О симболичном значењу змије у хришћанству уп. Vonnell 1917: 255–291; Муратова 1984: 207.

17 По свој прилици мотив змије са људским ликом или читавим торзоом у хришћанској уметности првобитно је коришћен у поетским саставима и хомилијама црквених отаца. Зарад потреба сценског извођења дијалога Еве и змије, мотив се усталио у драмским мистеријама,

Сл. 3. Стишавање буре на Генисаретском језеру, храм Светог Ђорђа у Оберзелу, почетак XI века (фото: Wikimedia Commons)

мотив којим се алудирало на прародитељски грех не би био најподобнији стиховима о стишавању буре, вредело би се укратко позабавити развојем и иконографским нијансама истоимене сцене, њеним местом у корпусу хришћанске средњовековне уметности, а потом пореклом и значењем разматраног мотива.

§

Стишавање буре на Генисаретском језеру на зидним платнима приказивано је сасвим ретко.¹⁸ На основу забележених описа постоје назнаке да је сцена сликана у катакомбама у првим вековима хришћанства,¹⁹ али њени најстарији сачувани, мада

да би у ликовним уметностима заживео тек крајем XIII века. Детаљније о томе уз библиографију в. BONNELL 1917: 255–291.

18 О композицији Утишавање буре не постоји детаљна студија, али су њене иконографске одлике и идејне основе размотрене у више наврата (уп. SCHILLER 1971: 168–169; КЕМР, LAUER 1972: 219–222; RAFF 1978–1979: 114–119; COTSONIS 1989: 11–13; Покровский 2001: 325–327; EVANGELATOU 2002: 124–134; CASCIANELLI 2019: 275–300).

19 О најранијим приказима сцене у оквирима монументалног сликарства сазнаје се из похвалне песме *Hymnus omnis horae* из збирке *Cathemerinon* Аурелија Пруденција – ранохришћанског песника из Рима (IV век). Претпоставља се да је песник девету секцију химне написао инспирисан фреско-представом Стишавања буре. Детаљније о томе уз библиографију в. CASCIANELLI 2019: 284–285.

Сл. 4. Стишавање буре на Генисаретском језеру, манастир Дечани, 1346/1347. година
(фото: Платонеум ДОО)

веома оштећени прикази, потичу с краја VIII и почетка IX века.²⁰ На основу добро очуване фреске из манастира Светог Ђорђа у Оберзелу са острва Рајхенау (почетак XI века) (сл. 3), може се закључити да се иконографске одлике представе у основи нису мењале до краја средњовековног раздобља (SCHILLER 1971: 169; ERDMANN 1983: 15, taf. 3; CASCIANELLI 2019: 288, fig. 8). Срж композиције увек је чинила лађа на узбурканом мору, унутар које је приказиван Христос са ученицима. Основне варијације, поред изгледа лађе и броја сведока чуда, чинили су положај Христовог тела и његова гестикулација. У складу са литерарним предлошком, Спаситељ је приказиван како спава или стоји на крми, заповедајући ветру и валовима. Најчешће су, као у споменутој цркви са Рајхенауа или у северном броду Светог Марка у Венецији (XII век), у оквиру исте лађе приказиване обе епизоде (DEMUS 1984: 115, 129, Pl. I, fig. 143). Међу храмовима који су осликани на простору српских средњовековних

20 У базилици Светог Саве у Риму (VIII век) сачуван је део грчкојезичког натписа који је стајао уз фреско-композицију чуда на језеру (уп. WILPERT 1906: 23; CASCIANELLI 2019: 285, fig. 6). У нешто млађем храму Светог Јована у Мустаиру фреска Стишавања буре очувана је у фрагментима (в. CASCIANELLI 2019: 285).

Сл. 5. Папирус из Оксиринха, Археолошки музеј, Фиренца, PSI VIII 920, почетак VI века (фото: Wikimedia Commons)

Сл. 6. Представа Стишавања буре из Штутгартског псалтира, Витембершка државна библиотека, Штутгарт, Cod. bibl. fol. 23, л. 124а, прва половина IX века (DE WALD 1930)

земаља, Стишавање буре илустровано је од XIV века и очувано је тек на јужном зиду јужног параклиса Грачанице (1318–1321) (Тодић 1998: 334), на своду јужног брода храма у Дечанима (1347/1348) (Марковић 1995: 140) (сл. 4) и на јужном зиду олтарског простора раваничког католикона (око 1385), где је, следећи основни иконографски образац, придружено циклусу Христових чуда и поука (Стародубцев 2016 I: 219, 223).

Сцена чуда на језеру далеко чешће је красила средњовековне књиге, те се захваљујући великом броју очуваних рукописних споменика може говорити о њеним иконографским варијантама. Најстарији минијатурни приказ налази се на делимично очуваном папирусу из Оксиринха (Археолошки музеј, Фиренца, PSI VIII 920), који се датује у средину VI века (CASCIANELLI 2019: 275–300) (сл. 5). Премда је илустрација чуда веома оштећена, остаци архаичног цртежа пружају увид у богатство детаља, од којих се два чине посебно важним за поређење са иницијалом са 81. листа Мирослављевог јеванђеља (Исто: 276, fig. 1).²¹ Поред уснулог Христа на крми брода и иконографски несвакидашње приказаних апостола, у десном углу папируса уочава се антропоморфна прилика обнаженог торзоа, са необичном капом на глави, док јој је доњи део тела прекривен крљуштима. Упркос томе што јој је читав десна половина тела у потпуности страдала, илустрације исте сцене из неколико векова млађих рукописа говориле би у прилог тези да се у оштећеној прилици може препознати персонификација Мора.²² У горњем делу цртежа уочавају се остаци лика још

21 До објављивања и анализе папируса из Оксиринха сматрало се да се најстарији сачувани приказ Стишавања буре који садржи представе персонификација налази у храму Светог Јована у Мустаиру (IX век). У пределу неба очуван је лик са два рога, који дува ка лађи, док је доњи део композиције оштећен пробијањем прозора, те се не може рећи да ли је Море красило доњу зону фреске (уп. RAFF 1978–1979: 117).

22 Аутор кроз кратку библиографију пружа увид у неколико покушаја идентификације антропоморфне фигуре, у којој су поједини истраживачи препознали анђела, сведоке Христовог

једне антропоморфне фигуре, за коју се, услед необичне позиције у оквиру цртежа, претпоставља да персонификује Ветар (CASCIANELLI 2019: 280–284).

Од IX века Утишавање буре редовно је илустровано у литургијским књигама, најчешће псалтирима. Како показују сачувани и објављени примери, установљеном иконографском обрасцу који је подразумевао Христа и апостоле у лађи на узбурканом води неретко су придодаване антропоморфне представе Ветра и Мора. На л. 124а Штутгартског псалтира – каролиншког кодекса из прве половине IX века (Витембершка државна библиотека, Штутгарт, Cod. bibl. fol. 23), сходно стиховима који величају Господњу моћ над ветром и валовима [Пс 106 (107).23–30], представи су прикључене персонификације тих двају феномена (DE WALD 1930: л. 124а; DUFFRENE 1978: psalme 107) (сл. 6). У делу неба илустрован је Ветар у виду профилног лика немани која дува ка лађи, док је у води, међу рибама и фантастичним зверима, приказано Море како труби ка небу у издужени рог из којег провирију клешта рака. Горња половина његовога тела изведена је у обличју човека са такозваним фригијским оглављем,²³ док доњу чини издужени рибљи реп са перајима.²⁴ Исте персонификације, премда у потпуности у људском обличју, прикључене су Стишавању буре на л. 88б Хлудовљевог псалтира (Државни историјски музеј, Москва, бр. 129д) – кодекса цариградског порекла, такође израђеног у IX веку (сл. 7);²⁵ минијатурна композиција послужила је за дословну илустрацију Пс 88 (89).9: „Ти владаш над силом морском; кад подигне вале своје, ти их укроћаваш“ (ЩЕПКИНА 1977: фол. 88б; RAFF 1978–1979: 113, 115, Abb. 53; DUFFRENE 1978: 88). Представа Ветра насликана је како стоји на обали, једном руком придржавајући рог, а другом прекривајући уста у гесту занемелости.²⁶ У самом дну минијатуре, на размеђи маргине и илустроване водене површине, приказано је Море у лику дугокосе жене у хаљини, погледа и руку уперених ка Христу, који јој заповеда са лађе. Као и у Штутгартском псалтиру, главе обеју персонификација краси купаста капа.

Традиција приказивања персонификација Олује настављена је и током XI столећа. На л. 147а Бристолског псалтира цариградске провенијенције (Британска библиотека, Лондон, Add. MS. 40731), стихове осамдесет деветог псалма прати композиција Утишавања буре, којој је прикључена фигура Ветра у необичној одећи и са капом на глави.²⁷ Претпоставља се да је у данас оштећеном дну сцене била насликана слична антропоморфна прилика, која је дочаравала Море (DUFFRENE 1966: 49; EVANGELATOU 2002: 133). У гесту покоравана и занемелости Ветар и Море

чуда или остатке друге сцене која је делила исти папирус са Стишавањем буре (в. CASCIANELLI 2019: 280–284).

23 О пореклу и изгледу купасте, црвене капе од платна, њеном значењу и употреби током хеленистичке епохе в. ROLLER 1983: 306–308, п. 67.

24 О персонификацијама Ветра и Воде у Штутгартском псалтиру в. RAFF 1978–1979: 116–117.

25 За основне податке о рукопису в. ЩЕПКИНА 1977: 29–36.

26 О гестовима тих персонификација в. RAFF 1978–1979: 113; EVANGELATOU 2002: 125, п. 408, 130–131.

27 О пореклу и датовању рукописа, уз старију литературу в. BURBAKER 2003: 27–141. О минијатури в. DUFFRENE 1966: 63, Pl. 56.

Сл. 7. Представа Стишавања буре у Худовљевом псалтиру, Државни историјски музеј, Москва, бр. 128а, л. 88б, IX век (Щепкина 1977)

Сл. 8. Представа Стишавања буре у Четворојеванђељу Cod. Laug. VI 23, Библиотека Медичи Лауренцијана, Фиренца, л. 16а, IX век (VELMANS 1971)

насликани су и на л. 117δ Теодоровог псалтира (Британска библиотека, Лондон, Add MS 19352).²⁸ На л. 151δ Барберинијевог псалтира (Ватиканска апостолска библиотека, Рим, Barb. gr. 372), композицији су уз исте стихове придружене обе алегоријске прилике у антропоморфном облику.²⁹ Да су персонификације Олује илустроване у оквиру те сцене и током наредних столећа, сведочи Хамилтонов псалтир (Градска библиотека, Берлин, Kupferstichkabinett 78.A.9) с краја XIII века; на л. 165а, уз текст Пс 88 (89).9, сцени чуда на Генисаретском језеру придодата је нага фигура Мора са црвеним оглављем у виду ракових клешта, која, дувајући у рог, труби ка броду.³⁰

Разлози за честу илустрацију Утишавања буре уз текстове споменутих псалама могу се пронаћи у чињеници да су тумачења тих стихова текла у истоме смеру у којем и тумачења јеванђељског чуда.³¹ У оба случаја мотив буре је послужио као алегорија за грешно стање душа маловерних и неверних, те је илустровање композиције нарочито заживело у периоду након окончања иконоборачког спора, од када се кроз Лукине стихове о чуду на језеру током богослужења подсећало на то да Господ непогодама кажњава јеретике.³² Пригодна сцена која је сликовито дочарава-

28 О рукопису в. ANDERSON 1988: 550–568. О минијатури в. DER NERSSESIAN 1970: 45, Pl. 70, fig. 194.

29 О провенијенцији и датовању рукописа в. ANDERSON 1983: 35–76. О иконографским одликама сцене в. ANDERSON и др. 1989: 113–114. За репродукцију в. https://digi.vatlib.it/view/MSS_Barb.gr.372 (10. 11. 2025).

30 За податке о рукопису в. NAVICE 1978: 54–167. О представи Утишавања буре у том рукопису в. Исто: 230, 434–435, fig. 145.

31 Стихове 88 (89) псалма црквени оци најчешће су тумачили као старозаветну најаву новозаветног Христовог чуда на језеру. Свети Дидим Слепи и Теодор Кирски (IV век) у бури су препознали злодухе и искушења, који бивају савладани Спаситељевом милошћу. Уп. PG XXXIX, col. 1498C–D; PG LXXX, col. 1582A–B. За детаље о патристичким интерпретацијама тог псалма в. EVANGELATOU 2002: 129–132, p. 433–435.

32 О утицају иконоборства на учесталост илустровања Утишавања буре у богослужбеним књигама и богађење сцене представама персонификација временских непогода, уз опширне богословске литерарне изворе в. COTSONIS 1989: 11–13; EVANGELATOU 2002: 129–132.

ла невољу и искушење постала је редовни пратилац приче и у јеванђелистарима и четворојеванђељима, док су занемеле и покорене персонификације послужиле као парадигма за Христову надмоћ над природом, нечастивим силама и богохулницима. У Четворојеванђељу Cod. Laug. VI 23 (Библиотека Медичи Лауренцијана, Фиренца) из XI века, на л. 16а, Стишавању буре прикључена је једна од персонификација која седи на стени и дува у рог ка Спаситељевој лађи (сл. 8).³³ У Четворојеванђељу Par. gr. 74 (Национална библиотека Француске, Париз), такође из XI века, персонификација је изображена нагом људском фигуром која седи на обали и обема рукама покрива лице у гесту покорности пред Христом (Омонт 1908: Pl. 66).

Као што се уочава из приложених примера, персонификације Ветра и Воде су од VI, па све до позног средњег века редовно придруживане сцени Стишавања буре, премда су у оквирима византијске уметности најчешће биле потпуно антропоморфне. Исти примери сведоче и о томе да су средњовековни илуминатори, без обзира на обличја у којима су приказивали те фигуре, суптилним детаљима – одећом, положајем у оквиру минијатуре, гестикулацијом или натписима – истицали да оне не представљају људска бића, већ персонификације природних феномена. Као што је већ познато, њихова иконографија понекад је происходила из изгледа античких божанстава за која се раније веровало да су тим феноменима *ујрављала*.³⁴

По свему судећи, иконографија персонификације Мора уобличена је према изгледу хеленског воденог божанства Тритона. Према Хесиодовој забелешци мита (VII век п. н. е.) и описима млађих грчких и римских песника и путописаца, попут Паусаније (II век п. н. е.) и Овидија (I век п. н. е.), Посејдонов и Амфитритин син био је задужен за владавину морем, чије је кретање и ћуд контролисао дувањем у шкољку.³⁵ У зависности од складности и јачине његове мелодије, море би се узбуркало или умирило (RILEY 1892: I.9.333). У једној од песама посвећеној Аргонаутима Пиндар (V век п. н. е.) наводи да су се трагаоци за златним руном сусрели са Тритоном током пловидбе узбурканим водама Либије (PAGE, ROUSE 1915: IV.15–32). У први мах божанство им се указало у лику младића Еурипила – „сина господара земље, бесмртног земљотресца Посејдона“, подаривши им у знак завета грумен земље (Исто). Хеладски песници – Аполоније Родоски (III век п. н. е.) и Гај Валерије Флак (I век) у својим Аргонаутикама ту епизоду проширили су још једном сценом.

33 У фирентинском четворојеванђељу композиција Утишавања буре илустрована је два пута, уз стихове јеванђелиста Марка (4.31–36) и Луке (8.22–25) (уп. VELMANS 1971: 35, 42, Pl. 33, fig. 139, Pl. 46, fig. 208).

34 О иконографском пореклу персонификација природних феномена и апстрактних појмова в. Роровисн 1963. О античким узорима који су утицали на уобличавање персонификације Ветра у хришћанској уметности в. RAFF 1978–1979: 73–218.

35 О генеалогiji и изгледу тог божанства в. Most 2006: 930–933; JONES 1935: 9.21.1; DRYDEN 1697: 217; RILEY 1892: I.9.321–342.

Након што су му морепловци принели жртву, бог Тритонског језера утишао је буру и указао им се у свом истинском, божанском лику. Горња половина његовог тела имала је људско, а доња рибље обличје (PAGE, ROUSE 1912: IV.1537ff; КЛЕУВЕРТ 2005: С.667–669). Римски путописац Паусанија (II век п. н. е.) описује Тритона придодаво је још и зубе као у звери, зелену косу и руке које наликују на шкољку мурекс (JONES 1935: 9.21.2). Хомер (VII век п. н. е.) у Илијади наводи да Тритон обитава у подводној палати свог оца Посејдона – „господара земљотреса“³⁶ док Вергилије (I век п. н. е.) такође спомиње страшна морска створења, која збирно назива тритонима (FAIRCLOUGH 1916: V.824).

Вреди споменути и то да се током античког раздобља веровало да земљотреси и вулканске ерупције настају као последица кретања мора, услед чега острва израњају на површину воде, или под њом нестају. То се одразило на комплексност митова о воденим божанствима, која су, бивајући господари мора, постала и господари земљотреса (MAITLAND 1999: 13). Упливом филозофских тумачења природних појава, земљотреси које су изазивала водена божанства античких пантеона тумачени су као казна за сагрешења.³⁷

Сликовити литерарни предлошци послужили су као основ за уобличавање иконографије божанства које је, као и низ других фантастичних водених створења, имало људски лик и торзо и рибљи реп. У таквом обличју оно је најчешће красило фреске и мозаичке целине античких вила и терми,³⁸ вазе,³⁹ а неретко је нааношено

Сл. 9. Кула ветрова, Атина, I век п. н. е. (NOBLE, DE SOLLA PRICE 1968)

36 О Посејдоновом епитету *Земљотресац* у Хомеровој Илијади, уз изворе и старију библиографску грађу, в. MAITLAND 1999: 1–13.

37 О саставима поводом земљотреса које су оставили Аполоније Тијенски (I век) и Либаније (IV век) в. СРОКЕ 1981: 122.

38 О римским мозаицима и фрескама које садрже представе тритона и nereida уп. FRÖNNER 1878: 25; NEIRA JIMÉNEZ 2002.

39 О представама и иконографским идентификацијама тога воденог божанства на старогрчким кратерима и хидријама в. GLYNN 1981: 121–132, figs. 1–3.

и на накит.⁴⁰ Исто божанство, понекад у лику Нереја, приказивано је у борби са јунаком Хераклом на вазама црнофигуралног стила и у рељефима (ВЛЕЕСКЕР LUSE 1922: 174–192, figs. 1–5, 7; GLYNN 1981: 121–132, figs. 4–7). Налик персонификацији из Мирослављевог кодекса јесте и бронзана статуа која је, служећи као ветроказ, красила врх Куле ветрова у Атини (NOBLE, DE SOLLA PRICE 1968: 345–355, fig. 4; LOWE 2016: 147–169, fig. 1) (сл. 9). Мада она није сачувана у изворном облику, описи савременика сведоче да је Тритон изувијаног, дугачког рибљег репа штапом у руци указивао на смер ветра.⁴¹ Из тога основног ликовног прототипа у хришћанској уметности развијале су се бројне подваријанте, доживевши посебан процват током епохе Палеолога у XIV веку.⁴²

Ипак, чини се да разлози за честу употребу тога мотива у хришћанској средњовековној уметности нису били искључиво ликовне природе. Динамичан дијалог између хеленистичке и хришћанске религије и културе утицао је на уобличавање бројних христолошких композиција, те су посебно сцене епифанијског карактера своја решења у целисти или појединостима дуговале античком наслеђу. Хеленистички ликовни мотиви и композициона устројства цитирани су у циљу указивања на то да су Христовим доласком стара, паганска божанства и владари доживели коначан пораз.⁴³ У светлу такве полемике, између Утишавања буре и епизоде са Тритоном описане у Аргонаутикама такође би се могле повући паралеле, подједнако у смислу топоса и симболике. Тритон се античким јунацима у први мах указао у људском, а по умилостивљењу у божанском обличју и, склопивши са њима савез, превео их преко опасних вода. У илустрацијама хришћанског наратива који се одвија под сличним околностима, *џајански* владар мора покорен је вољом Спаситеља, који је током чудесне пловидбе такође разоткрио обе своје природе. Поред тога што су се зачело о Утишавању буре и псаламски стихови који су евоцирали Божју власт над природним феноменима читали на дан сећања на земљотрес, оправдање за такву аналогiju може се пронаћи и у химни коју је поводом тога догађаја написао свети Јосиф Песмописац у IX веку. Величајући Господњу силу и милост, он је хришћанског Спаситеља именовано онако како су Хомер и Пиндар у старом веку назвали Посејдона и Тритона – *владарем земљотреса* (PG CV, col. 1417A–D). Такође, персонификације феномена који су изазивали непогоду нису прикључиване само чуду на језеру, већ су илустроване уз библијске стихове чији је наратив наглашавао њихово деловање,

40 Међу бројним примерима накита са мотивом Тритона најраскошнији је пар златних наруквица из III века п. н. е., које се чувају у музеју Метрополитен у Њујорку (cat. no. 56.11.5, 6). Видети OLIVER 1966: fig. 20.

41 О Витрувијевим и другим описима атинске Куле ветрова уп. NOBLE, DE SOLLA PRICE 1968: 346; LOWE 2016: 150–152.

42 О иконографском развоју персонификације Мора и алегоријским представама других водених феномена, чије се приказивање усталило у уметничком раздобљу током владавине династије Палеолога, подробно уз библиографију и примере в. ROROVICH 1963: 15–57.

43 О указивању на пораз хтонских божанстава путем персонификација Јордана у оквирима композиција Христовог крштења в. KEIKO 2001: 161–212.

доприносећи тако посебном истицању Господње моћи над непријатељским силама, непогодама и старим паганским божанствима.⁴⁴

Чини се да су се таквим размишљањима водили и илуминатори Мирослављевог јеванђеља, приказавши Буру у виду хибридног створења. Да је у питању алегоријска представа, додатно сведочи његова капа. Слична оглавља редовно су красила главе персонификација природних феномена током античког раздобља (RAFF 1978–1979: 77–90, Abb. 8, 22), што се одrazilo на њихову иконографију у средњовековној уметности (Pороvиcн 1963: 65–66; Оrvст 1997: 66). На л. 5б рукописа Исидора Севиљског – *De rerum naturis* (Градска библиотека, Лаон, Ms 422) из IX века, дијаграм ветра украшен је пригодним антропоморфним персонификацијама, којима из темена израстају крила (Оrvст 1997: 66, fig. 25). У рукопису Ms 12–II из X века (Градска библиотека, Алансон), који садржи преписе дела античких мислилаца, на л. 58б представама Ветрова крила израстају из оглавља (Оrvст 1997: 70–71, fig. 29). Временски блискији Мирослављевом јеванђељу јесте Псалтир Ms Plut. 17. 3 из треће четвртине XII века (Библиотека Лауренцијана, Фиренца), где је на л. 1б персонификација Године окружена фигурама које илуструју годишња доба и ветрове, а чије главе красе фригијске капе са издуженим вршним елементима (Оrvст 1997, fig. 30). Поред тога, у предмету неправилног облика који прстима десне шаке обухвата фигура са л. 81а Мирослављевог јеванђеља, а који колористички одудара од њенога репа прекривеног крљуштима, може се препознати шкољка – атрибут који се према описима античких песника везивао за бога Тритона. Не треба изоставити ни то да је у XII веку, у циљу овладавања реторичким вештинама и језиком хеленских песника, класицистичко штиво преписивано у источним и западним скрипторијумима. Понеки састави, попут Овидијевог Преображења, Хомерових епова или Пиндарове поезије неретко су завређивали и пропратне коментаре учених црквених отаца, који су, тумачећи дела старог века, изнова оживљавали полемику између хеленистичке и хришћанске религије и културе (Kамвyлis 1991; Vöскерман 2016; Cullhed 2016; Van den Berg 2016).

Напоследку, потребно је укратко размотрити улогу змијске фигуре у необичној иконографској целини иницијала. У бројним средњовековним илустрацијама Утишавања буре или Христовог чуда на Тиверијадском мору – наративима који се збивају током олујног ветра, та атмосферска појава је дочаравана главама немани са разјапљеним чељустима из којих полази олујни дах.⁴⁵ Поред најстаријег примера из

44 Примера ради, у Штутгартском псалтиру антропоморфизовано Море приказано је уз стихове псалама који су, услед ликовних реторичких мотива покорених валова, били погодни за илустровање, као што је случај на л. 75б [Пс 65 (66).6]; л. 79а [Пс 68 (69).2]; л. 110б [Пс 94 (95).5]; л. 117б [Пс 103 (104).25–26] (уп. De Wald 1930: л. 75б, 79а, 110б, 117б).

45 Колико је познато, представљање Ветра стварним или фантастичним зверињим ликом није произишло из античког наслеђа, будући да су такве фигуре у старом веку у целисти имале људско обличје (в. RAFF 1978–1979: 116).

Сл. 10. Представа Стишавања буре у јеванђељу Bibl. 156142, прва половина XI века [Немачки народни музеј, Нирнберг, л. 54a (dlib.gnm.de)]

храма Светог Јована у Мустаиру,⁴⁶ о томе сведоче и споменици временски ближи Мирослављевом јеванђељу. У чувеном Псалтиру Егберта из Тријера из 980. године (Градска библиотека, Тријер, Cod. 24) на л. 24а и 27б, у оквиру тих сцена у пределу неба насликане су профилне главе рогатих немани које дувају ка лађи (RAFF 1978–1979: 117, Abb. 61). У Јеванђељу Отона III (Баварска градска библиотека, Минхен, Cod. lat. 4453) с краја X и почетка XI века, чудо на језеру са л. 103б садржи истоветан детаљ (RAFF 1978–1979: 117–118, Abb. 63). У Јеванђељу Codex Aureus, које је у првој половини XI века израђено у бенедиктинском храму у Ехтернаху (Немачки народни музеј, Нирнберг, Bibl. 156142) у оквиру Стишавања буре на л. 54а ветрови су изображени профилним ликовима змајева (RAFF 1978–1979: 117, Abb. 62) (сл. 10). Тој композицији на једином сачуваном листу Псалтира MS Add. 37472 из XII века (Британска библиотека, Лондон) прикључене су главе чудовишта чији је дах усмерен ка лађи (RAFF 1978–1979: 117–118, Abb. 65).

Смело би се претпоставити да је и у Мирослављевом јеванђељу змијска фигура прикључена иницијалу са истом намером. Могуће је да су илуминатори, штедећи уску површину између писаних стубаца, једним двоглавим бићем дочарали обе персонификације, које су заједничким деловањем изазивале и окончавале буру. У минијатурним композицијама Утишавања буре које садрже обе алегоријске фигуре, као у Штутгартском псалтиру, управо Море наређује Ветру дувањем у рог, баш као што је

46 На изгледелој фресци Стишавања буре из храма у Мустаиру, у горњем десном углу композиције уочава се профилни лик немани која на глави има рокове (в. RAFF 1978–1979: 117).

Тритон према Хесиодовом и Овидијевом опису чинио дувајући у шкољку.⁴⁷ У томе светлу, начин на који фигура Мора у Мирослављевом јеванђељу ступа у однос са немани – покоравајући је чупањем језика, могао би се дословно протумачити сликовитим митолошким предлошком. Уз напред речено, не треба занемарити ни то да су ветрови, громови и остале елементарне непогоде током средњег века у литерарним саставима црквених отаца често називане змајевима и демонима.⁴⁸ Апотропејски стихови о Христу – укротитељу буре, неретко су током XII и XIII века гравирани на звона храмова, са циљем да њихов звук отера демонске силе које изазивају временске непогоде или запоседају вернике (LECLERCQ 1999: 179–187).

Сагледавајући украс Мирослављевог јеванђелистара кроз пример иницијала са л. 81а, смело би се рећи да су њихови идејни творци успевали да преточе сложене јеванђељске стихове у сведене ликовне мотиве, не угрожавајући тиме разумљивост фабуле наративног предлошка, нити његова филозофско-теолошка тумачења. Мада је мотив Тритона накнадно протумачен у хришћанској уметности много пре израде српског рукописа, његови илуминатори су изнедрили сасвим јединствено иконографско решење. Изоловањем портрета хеленистичког божанства и употпуњавањем његовога приказа персонификацијом Ветра, иницијал је растерећен од наративних елемената традиционалне слике Утишавања буре на Генисаретском језеру и тиме је визуелно наглашено суштинско питање из Лукине перикопе: „Ко је овај што и вјетровима и води заповиједа, и слушају га?“ (Лк 8.25).

47 У Штутгартском псалтиру на л. 147а Море труби ка небу у којем је приказан Ветар (в. DE WALD 1930: л. 147а).

48 Коментаришући 147 (148) псалам, свети Августин ветар назива змајем. Свети Јероним, у преводу шестог стиха четрнаесте главе пророка Јеремије, такође за ветар користи израз *змај* – *traherunt ventem quasi dracones*, што касније преузима и Рабан Маур у тексту *Allegoriae in sacram scripturam*. Детаљно о тој теми уз библиографску грађу в. LECLERCQ-MARX 1990: 37–42; LECLERCQ 1999: 180–181, п. 5.

СПИСАК РЕФЕРЕНЦИ

ЛИТЕРАТУРА

- АБИМОВИЋ 2019: Д. Аћимовић. „Два иницијала Мирослављевог јеванђеља (fol. 26v i 120r).“ *Зограф*, 43 (2019), 75–88.
- БУСЛАЕВ 1884: Ф. И. Буслаев. „Славянский и восточный орнамент по рукописям древнего и нового времени.“ Собрал и исследовал Владимир Стасов. *Журнал министерства народного просвещения*, 233/5 (1884), 54–104.
- КОВАЧЕВИЋ 1949–1950: Ј. Ковачевић. „Око Мирослављевог јеванђеља.“ *Историјски часопис*, 2 (1949–1950), 95–96.
- МАКСИМОВИЋ 1970: Ј. Максимовић. „Студије о Мирослављевом јеванђељу II – 1. Жван Батиста, 2. Марија Магдалена.“ *Зборник за ликовне уметности Мајнице српске*, 6 (1970), 3–11.
- МАКСИМОВИЋ 1983: Ј. Максимовић. *Српске средњовековне минијатуре*. Београд 1983.
- МАРКОВИЋ 1995: М. Марковић. „Христова чуда и поуке.“ *Зидно сликарство манастира Дечана. Грађа и студије*. Београд 1995, 133–147.
- МИРКОВИЋ 1950: Л. Мирковић. *Мирослављево еванђеље*. Београд 1950.
- МУРАТОВА 1984: К. Муратова. *Средневековый bestiарий*. Москва 1984.
- НИКОЛАЈЕВИЋ 1906: Б. С. Николајевић. *Око минијатури Мирослављевој јеванђеља*. Београд 1906.
- ПОКРОВСКИЈ 2001: Н. Б. Покровский. *Евангелие в памятниках иконографии преимущественно византийских и русских*. Москва 2001.
- РОДИЋ, ЈОВАНОВИЋ 1986: Н. Родић, Г. Јовановић. *Мирослављево јеванђеље. Критичко издање*. Београд 1986.
- САВИЋ 2019: В. Савић. *Српска књижевна реч у својим њрвим стилољима*. Подгорица–Ниш 2019.
- СТАРОДУБЦЕВ 2016: Т. Стародубцев. *Српско зидно сликарство у земљама Лазаревића и Бранковића, I*. Београд 2016.
- ТОДИЋ 1998: Б. Тодић. *Српско сликарство у доба краља Милутиина*. Београд 1998.
- ЩЕПКИНА 1977: М. В. Щепкина. *Миниатюры Хлудовской псалтыри*. Москва 1977.
- ANDERSON 1983: J. C. Anderson. „The Date and Purpose of the Barberini Psalter.“ *Cahiers archéologiques*, 31 (1983), 35–76.
- ANDERSON 1988: J. C. Anderson. „On the Nature of the Theodore Psalter.“ *Art Bulletin*, 70/4 (1988), 550–568.
- ANDERSON ET AL. 1989: *The Barberini Psalter: Codex Vaticanus Barberinianus Graecus 372*. Ed. J. Anderson et. al. Zürich – New York 1989.
- BLEECKER LUSE 1922: S. Bleecker Luse. „Heracle and Old man of the Sea.“ *American Journal of Archeology*, 26/2 (1922), 174–192.

- BONNELL 1917: J. K. Bonnell. „The Serpent with Human Head in Art and in Mystery Play.“ *American Journal of Archeology*, 21/3 (1917), 255–291.
- BÖCKERMAN 2016: R. W. Böckerman. *The Methamorphoses of Education. Ovid in the Twelfth-century Schoolroom*. Stockholm 2016 (doctoral dissertation, Stockholm University).
- BURBAKER 2003: L. Burbaker. „The Bristol Psalter.“ *Through a Glass Brightly: Studies in Byzantine and Medieval Art and Archeology Presented to David Buckton*. Oakville 2003, 127–141.
- CASCIANELLI 2019: D. Cascianelli. „La tempesta sedata del papiro di Ossirinco del Museo Archeologico di Firenze (PSI VIII 920). Dall'illustrazione alle altre arti.“ *Arti minori e arti maggiori. Relazioni e interazioni tra Tarda Antichità e alto medioevo*. Todi 2019, 275–300.
- COTSONIS 1989: J. Cotsonis. „On Some Illustrations in the Lectionary, Athos, Dionysiou 587.“ *Byzantion*, 59 (1989), 5–19.
- CROKE 1981: B. Croke. „Two Early Byzantine Earthquakes and Their Liturgical Commemoration.“ *Byzantion*, 51/1 (1981), 122–147.
- CULLHED 2016: *Eustathios of Thessalonike: Commentary on Homer's Odyssey*, I. Ed. E. Cullhed. Uppsala 2016.
- DEMUS 1984: O. Demus. *The Mosaics of San Marco in Venice*, I. Chicago 1984.
- DE WALD 1930: E. T. De Wald. *The Stuttgarter Psalter: Biblia folio 23, Württembergische Landesbibliothek, Stuttgart (Facsimile and Commentary)*. Princeton 1930.
- DER NERSSESIAN 1970: S. Der Nerssesian. *L'illustration des psautiers grecs du moyen age*, I. *Pantokrator 61, Paris grec. 20, British Museum 40731 II. Londres, Add. 19.352*. Paris 1970.
- DRYDEN 1697: *Virgil's Aeneid*. Ed. J. Dryden. New York 1697.
- DUFFRENE 1966: S. Duffrene. *L'illustration des psautiers grecs du moyen age*, I. *Pantokrator 61, Paris grec. 20, British Museum 40731*. Paris 1966.
- DUFFRENE 1978: S. Duffrene. *Tableaux synoptiques de 15 psautiers médiévaux à illustrations intégrales issues du texte*. Paris 1978.
- ERDMANN 1983: W. Erdmann. *Die acht ottonischen Wandbilder der Wunder Jesu in St. Georg zu Reichenau-Oberzell*. Sigmaringen 1983.
- EVANGELATOU 2002: M. Evangelatou. *The Illustration of Ninth-century Byzantine Marginal Psalters: Layers of Meaning and Their Sources*. London 2002 (doctoral dissertation, Courtauld Institute of Art).
- FAIRCLOUGH 1916: Virgil. *Eclogues. Georgics. Aeneid, I–VI*. Ed. H. R. Fairclough. London – New York 1916.
- FRÖHNER 1878: W. Fröhner. *Notice de la sculpture antique du Musée National du Louvre*. Paris 1878.
- GLYNN 1981: R. Glynn. „Heracles, Nereus and Triton: a Study of Iconography in Sixth Century Athens.“ *American Journal of Archeology*, 85/2 (1981), 121–132.
- HAVICE 1978: C. Havice. *The Hamilton psalter in Berlin, Kupferstichkabinett 78.A.9*. University park 1978 (doctoral dissertation, Pennsylvania State University).
- JONES 1935: Pausanias. *Description of Greece*, IV. Ed. W. H. S. Jones. Cambridge MA – London 1935.
- KAMBYLIS 1991: Eustathios. *Proem to the Parekbolai on Pindar*. Ed. A. Kambylis. Göttingen 1991.
- KEIKO 2001: K. Keiko. „The personification of the Jordan and the Sea: their function in the baptism in Byzantine art.“ *Αφιέρωμα στη μνήμη του Σωτήρη Κίτσα*. Θεσσαλονίκη 2001.

- KEMP, LAUER 1972: W. Kemp, R. Lauer. „Sturm auf dem Meer.“ *Lexikon der christlichen Ikonographie*, IV. Rome–Freiburg 1972, 219–222.
- KLEYWEGT 2005: Valerius Flaccus. *Argonautica. Book I. A Commentary*. Ed. A. J. Kleywegt. Leiden–Boston 2005.
- LECLERCQ 1999: V. J. Leclercq. „Vox Dei clamat in tempestate. À propos de l'iconographie des Vents et d'un groupe d'iscriptions campanaires (XIe–XIIe siècles).“ *Cahiers de civilisation médiévale*, 42/166 (Paris 1999), 179–187.
- LECLERCQ-MARX 1990: J. Leclercq-Marx. „Entre anges et démons. Les Vents dans l'iconographie medievale.“ *Annales d'Historie de l'Art et d'Archeologie*, 12 (Bruxelles 1990), 31–42.
- LOWE 2016: D. Lowe. „Twisting in the Wind: Monumental Weathervanes in Classical Antiquity.“ *The Cambridge classical journal*, 62 (2016), 147–169.
- MAITLAND 1999: J. Maitland. „Walls, and Narative Complexity in the Homeric Iliad.“ *Classical Quarterly*, 49/1 (1999), 1–13.
- MANSI 1692–1769: G. D. Mansi. *Sacrorum Conciliorum et Nova Amplissima Collectio*, I–LIII. Paris–Leipzig 1692–1769.
- MATEOS 1962: J. Mateos. *Le Typicon de la Grande Église. Ms. Sainte-Croix n° 40, Xe siècle*, I. Roma 1962.
- MOST 2006: Hesiod. *Theogony. Works and Days. Testimonia*. Ed. G. W. Most. Cambridge MA – London 2006.
- NEIRA JIMÉNEZ 2002: M. L. Neira Jiménez. *La representación del 'thiasos' marino en los mosaicos romanos. Nereidas y tritones*. Madrid 2002 (doctoral dissertation, Universidad Complutense de Madrid).
- NOBLE, DE SOLLA PRICE 1968: J. V. Noble, D. J. de Solla Price. „The Water clock in the Tower of the winds.“ *American Journal of Archeology*, 72/4 (1968), 345–355.
- OLIVER 1966: A. Oliver. „Greek, Roman and Etruscan Jewelry.“ *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, 24/9 (1966), 269–284.
- OMONT 1908: H. Omont. *Évangiles avec peintures byzantines du XIe siècle*. Paris 1908.
- ORBST 1997: B. Orbst. „Wind Diagrams and Medieval Cosmology.“ *Speculum*, 72/1 (1997), 33–84.
- PAGE, ROUSE 1912: Apollonius Rhodius. *The Argonautica*. Ed. T. E. Page, W. H. D. Rouse. London – New York 1912.
- PAGE, ROUSE 1915: *The Odes of Pindar Including the Principal Fragments*. Ed. T. E. Page, W. H. D. Rouse. New York – London 1915.
- PG: *Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca*, I–CLXI. Ed. J. P. Migne. Paris 1857–1866.
- PL: *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina*, I–CCXVII. Ed. J. P. Migne. Paris 1844–1855.
- POPOVICH 1963: LJ. Popovich. *Personifications in Paleologian Painting (1261–1453)*. Washington D.C. 1963 (doctoral dissertation, Bryn Mawr Collage).
- RAFF 1978–1979: T. Raff. „Die Ikonographie der mittelalterlichen Windpersonifikationen.“ *Aachener Kunstblätter*, 48 (1978–1979), 71–218.
- RILEY 1892: Ovid. *The Metamorphoses*. Ed. H. T. Riley. New York 1892.
- ROLLER 1983: L. E. Roller. „The Legend of Midas.“ *Classical Antiquity*, 2/2 (1983), 299–313.

ROOSIEN 2018: M. Roosien. *The Liturgical Commemoration of Earthquakes in Late Antique Constantinople: at the Intersection of Ritual, Environment, and Empire*. Notre Dame IN 2018 (doctoral dissertation, University of Notre Dame).

SCHILLER 1971: G. Schiller. *Iconography of Christian Art*, I. New York 1971.

VAN DEN BERG 2016: B. van den Berg. *Homer and Rhetoric in Byzantium: Eustathios of Thessalonike on the composition of the Iliad*. Amsterdam 2016 (doctoral dissertation, University of Amsterdam).

VELMANS 1971: T. V. Velmans. *Le tétraévangile de la Laurentienne: Florence, Laur. VI. 23*. Paris 1971.

WILPERT 1906: G. Wilpert. „La pittura dell'oratorio di S. Silvia.“ *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, 26 (Paris 1906), 15–26.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

DIGITAL VATICAN LIBRARY: „Manuscript – Barb.gr.372“ <https://digi.vatlib.it/view/MSS_Barb.gr.372> 10. 11. 2025.

DRAGANA AĆIMOVIĆ

THE ILLUSTRATION OF CHRIST CALMING THE STORM ON THE SEA OF GENNESARET
IN THE MIROSLAV GOSPEL

SUMMARY

On fol. 81r of the Miroslav Gospel, the lection for the fourth Wednesday after the New Year begins with the initial *V*. The verses of the Evangelist Luke (8.22–25) describe Christ's miracle of calming the storm. The initial grapheme is composed of two figures: one representing a serpent, while the other is formed by the combination of the bust of an anthropomorphic creature and a long tail covered with scales. The fantastic creature holds a shell in its right hand and pulls the tongue from the gaping jaws of the serpent with its left hand. This initial was briefly discussed by Lazar Mirković. According to his description, the initial consists of two serpents, one of which, instead of the upper half of its body, has the bust of a woman. Without engaging in an analysis of the relationship between the image and the text, Mirković concluded that the motif of the serpent with a human face referred to original sin.

However, the exegesis of the pericope and its place within the liturgical practice of the Eastern Christian Church allow for the possibility of a different interpretation of the initial. The aforementioned Lukan verses were most often interpreted as a confirmation of the dual nature of the Incarnate Word, and subsequently as an instruction concerning salvation, the acceptance of Christ's teaching, and entry into the Church – the Ship of Salvation. From the 9th century onward, the compilers of the *Typika* linked these verses to the liturgy for 26 October, commemorating the earthquake in Constantinople.

That the image under consideration may bear a more specific meaning is also suggested by analogies with compositions illustrating the *Calming of the Storm*. From the 6th century until the late Middle Ages, representations of the Wind and the Sea were often added to the scene (the Stuttgart, Chludov, Bristol, Theodore, Barberini, and Hamilton Psalters, as well as the Tetraevangelia Cod. Laur. VI 23 and Par. gr. 74). These examples also show that illuminators, regardless of the forms in which they depicted these figures, emphasised – through ornament, position within the miniature, or inscriptions – that they did not represent human beings but personifications. Their iconography sometimes derived from the appearance of ancient deities believed to govern these phenomena.

The personification of the Sea was shaped according to the appearance of the Hellenic water deity Triton, who controlled the temper of the waters by blowing into a shell. Describing the encounter between the deity and the Argonauts, the poet Pindar called Triton the son of the lord of the earth, the immortal earth-shaker Poseidon. Apollonius of Rhodes and Gaius Valerius Flaccus, in their respective *Argonautica*, describe how, after a sacrifice was offered, the lake god Triton calmed the storm and appeared to the sailors in his true, divine form. The upper half of his body was human, while the lower half was that of a fish.

That the anthropomorphic creature on fol. 81r represents a personification of the Sea, or the Lake, is also suggested by its cap. Similar headdresses regularly adorned the heads of personifications of natural phenomena in Antiquity, which was reflected in their iconography in medieval art.

This representation of the serpent within the meticulous iconographic ensemble of the initial may represent a personification of the Wind. In numerous medieval illustrations of Biblical narratives taking place during storms, this atmospheric phenomenon was depicted through the heads of monsters resembling dragons (the Church of St. John in Müstair, the Egbert Psalter from Trier, the Gospel Book of Otto III, and the Codex Aureus Gospel). It may therefore be assumed that the serpentine figure from the Miroslav Gospel was added to the initial with the same intention. It is possible that the illuminators, economising the narrow space between the columns of the text, represented both personifications through a single two-headed creature, whose combined action both caused and ended the storm. The manner in which the figure of the Sea in the Miroslav Gospel interacts with the monster – subduing it by pulling out its tongue – may be interpreted as a vivid mythological prototype.

СПИСАК РЕЦЕНЗЕНАТА

ДР МАРИЈА ВАСИЉЕВИЋ

научни сарадник, Балканолошки институт САНУ, Београд

ДР ТОМИСЛАВ ЈОВАНОВИЋ

редовни професор у пензији, Филолошки факултет Универзитета у Београду

ДР КРИСТИНА МИЛОРАДОВИЋ

научни сарадник, Институт за историју уметности, Београд

ДР АЛЕКСАНДЕР НАУМОВ

професор емеритус, Универзитет Ка Фоскари, Венеција
Супрасаљска академија, Супрасаљ

ДР НЕБОЈША ПОРЧИЋ

ванредни професор, Филозофски факултет Универзитета у Београду

ДР ЉИЉАНА И. ПУЗОВИЋ

научни сарадник, Народна библиотека Србије, Београд

ДР ВИКТОР САВИЋ

редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду
научни саветник, Институт за српски језик САНУ, Београд

ДР ТАТЈАНА СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ

редовни професор, Филозофски факултет Универзитета у Београду

ДР БРАНИСЛАВ ТОДИЋ

редовни професор у пензији, Филозофски факултет Универзитета у Београду

ДР СВЕТАНА ТОМИН

редовни професор, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

ДР ВЛАДАН ТРИЈИЋ

научни сарадник, Народна библиотека Србије, Београд

ДР МИЛАНКА УБИПАРИП

научни сарадник, Народна библиотека Србије, Београд

ДР ИРЕНА ШПАДИЈЕР

редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду

ДР НЕБОЈША ШУЛЕТИЋ

научни сарадник, Балканолошки институт САНУ, Београд

REVIEWERS

TOMISLAV JOVANOVIĆ, DR SC.

Retired Full Professor, Faculty of Philology, University of Belgrade

KRISTINA MILORADOVIĆ, PhD

Research Associate, Institute of Art History, Belgrade

ALEXANDER NAUMOW, DR SC.

Prof. em., Ca' Foscari University of Venice, Venice

The Supraśl Academy, Supraśl

NEBOJŠA PORČIĆ, DR SC.

Associate Professor, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

LJILJANA I. PUZOVIĆ, PhD

Research Associate, National Library of Serbia, Belgrade

VIKTOR SAVIĆ, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philology, University of Belgrade

Principal Research Fellow, Institute for the Serbian Language of SASA, Belgrade

IRENA ŠPADIJER, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philology, University of Belgrade

TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

NEBOJŠA ŠULETIĆ, PhD

Research Associate, Institute for Balkan Studies of SASA, Belgrade

BRANISLAV TODIĆ, DR SC.

Retired Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

SVETLANA TOMIN, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad

VLADAN TRIJIĆ, PhD

Research Associate, National Library of Serbia, Belgrade

MILANKA UBIPARIĆ, PhD

Research Associate, National Library of Serbia, Belgrade

MARIJA VASILJEVIĆ, PhD

Research Associate, Institute for Balkan Studies of SASA, Belgrade

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ
ARCHEOGRAPHICAL PAPERS

Издавачи/Publishers

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ

Скерлићева 1, 11000 Београд, Србија

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

Кнеза Михаила 36/1, 11000 Београд, Србија

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

1, Skerlićeva St. 11000 Belgrade, Serbia

INSTITUTE FOR THE SERBIAN LANGUAGE OF SASA

36/1, Knez Mihaila St. 11000 Belgrade, Serbia

За издаваче/For Publishers

ЈАСМИНА НИНКОВ, в. д. управника

ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ, в. д. директора

JASMINA NINKOV, Acting Director

VLADAN JOVANOVIĆ, Acting Director

Лектура и коректура/Proofreading

ВИКТОР САВИЋ

КАТАРИНА ШТЕТИЋ

ДРАГАНА ДУКИЋ-БОЈИЋ

VIKTOR SAVIĆ

KATARINA ŠTETIĆ

DRAGANA DUKIĆ-BOJIĆ

Превод на енглески/English Translation

ЈЕЛЕНА ВИТЕЗОВИЋ

JELENA VITEZOVIĆ

Технички уредник/Publishing Editor

МИРОСЛАВ А. ЛАЗИЋ

MIROSLAV A. LAZIĆ

Штампа/Printed by

RETRO PRINT, БЕОГРАД

RETRO PRINT, BELGRADE

Тираж/Circulation

300

Часопис излази једном годишње.
Објављени радови, као и Упутство за припремање рукописа за штампу и Упутство за рецензенте,
доступни су на интернет-страници Народне библиотеке Србије: nb.rs/arheografski-prilozi/

Рукописе за штампу слати на адресу:
Народна библиотека Србије
Одељење за археологију
(за Археографске прилоге)
Скерлићева 1, 11000 Београд
Телефон: +381112452662
e-mail: arheografskipriloz@nb.rs

Original texts for publication should be sent to the following address:
Narodna biblioteka Srbije
Odeljenje za arheografiju
(za Arheografske priloge)
Skerlićeva 1, 11000 Beograd
Phone: +381112452662
e-mail: arheografskipriloz@nb.rs

ISSN ISSN 0351-2819

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

09(497.11)

АРХЕОГРАФСКИ прилози = Archeographical papers /
уредници Владан Тријић, Мирослав А. Лазић. – 1979,
бр. 1– . – Београд : Народна библиотека Србије : Институт за српски
језик САНУ, 1979– (Београд : Retro print). – 26 cm

Годишње. – Текст на српском језику и на неколико светских језика. –
Друго издање на другом медијуму:
Археографски прилози (Online) = ISSN 1452-2233
ISSN 0351-2819 = Археографски прилози (Штампано изд.)
COBISS.SR-ID 15982082

YU ISSN 0351-2819
UDK 091